

OPONENTSKÝ POSUDOK DOKTORSKEJ DIZERTAČNEJ PRÁCE

predloženej Husitskej teologickej fakulte v Prahe

Mgr. Marie ROUBALOVÁ: *Boží vlastnosti zjevené v Ex 34,6-7 jako motivační základ imperativu sociálně etických norem společenství Božího lidu*
(Praha 2005, 244 strán)

1. VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA PRÁCE

Predložená doktorská práca z odboru husitskej teológie má byť príspevkom „...ke zkoumání soustavy starozákonní etiky v tom smyslu, že sa zabývá určitým výsekem starozákonní etiky jako disciplíny“ (s. 9), pričom jej ústredným cieľom je „...doložit, že Boží atributy zjevené v knize Exodus, jmenovitě v Ex 34,6-7, představují motivační základ imperativu starozákonních sociálně etických norem“ (s. 10). Používa k tomu výsledky historicko-kritického bádania Starej zmluvy, ktoré delí do dvoch etáp: (1) Wellhausen, Holzinger, Baentsch, Klostermann, Gressmann, (2) Noth, von Rad, Childs, Dozeman (s. 19), ako aj analýzy prevzaté z filozofie dialógu (Cohen, Rosenzweig, Ebner, Buber, Lévinas - s. 15), ale autorka dospieva k svojim záverom svojou vlastnou cestou.

Práca má päť hlavných častí: (1) Základní východiska práce, charakteristika pramenů, (2) Zkoumané Boží vlastnosti v rámci židovské tradice, (3) Literární kontexty zkoumaných Božích vlastností, (4) Sémanticko-teologická analýza pojmů vyjadřujících zkoumané Boží vlastnosti, (5) Sociálně etické normy sinajské tradice ve vztahu k obsahu formule milosti a spravedlnosti.

V prvej časti (s. 12-22) dospieva k dvom základným tvrdeniam: (1) Boží obraz v člověku je jeho schopnost' mať dialogický vzt'ah s Bohem a (2) Boží atributy chápe ako „...účinky Božej milosti a normy pre ľudské chovanie“ (s. 22).

V druhej časti (s. 23-50) skúma formuly obsahujúce Boží atributy, pričom sa podrobne venuje ako ich literárnej štruktúre, tak aj ich obsahu a ich vzájomnej komparácii. Neobmedzuje sa pri tom len na Tanach, ale všima si aj neskoršiu židovskú tradíciu. Formulu v Ex 34,6-7 charakterizuje v závere tejto časti ako takú, ktorá „...nejlépe a nejnázorněji vystihuje zkoumaný vztah atributů Božích vlastností k sociálně etickým normám Tóry“ (s. 50).

Tretia časť (s. 51-85) je dôkladnou exegézou formuly nachádzajúcej sa v Ex 34,6-7. Používa pri tom nielen historicko-kritickú metódu, ako ju vrcholne využil Wellhausen, ale aj novšie metódy histórie tradície alebo kanonickej kritiky. Ku každej pristupuje s nadhľadom, takže výsledkom je historické zaradenie tejto formuly do exilnej, či poexilnej doby, ale zároveň jej skúmanie v rámci jestvujúceho kanonického textu, ktorý počíta s obnovením zmluvy. (Naratívny text je primárnym kontextom a normatívne predpisy sinajskej tradície sú sekundárnym kontextom skúmanej formuly – s. 52.)

Štvrtá časť (s. 85-148) sa venuje dôslednej analýze hebrejských pojmov obsiahnutých vo formule Ex 34,6-7. Kriticky sa vyjadruje k ich moderným prekladom a skúma ich použitie v rámci celého Tanachu. Táto najobsiahlejšia časť¹ má nielen početné odkazy na použitie

¹ Pomer počtu strán jednotlivých častí práce je 11:29:35:65:42.

týchto pojmov v iných kontextoch, ale aj teologické zdôvodnenie tohto skúmania s odkazom na hebrejské myslenie špecifickej vlastnosti hebrejského jazyka. Neskúma sa tu celá formula Ex 34,6-7, pretože podľa názoru autorky „...motivačným imperatívom pro lidské chování a jednání mohou být pouze Boží vlastnosti uvedené v první části formule“ (s. 87).

Piata časť (s. 149-191) skúma vzťah medzi formulou Ex 34,6-7 a sociálno-etickými normami sinajskej tradície. Centrálny Boží atribút vidí v Božej svätosti („Boží svatost je primární Boží vlastnost, od níž jsou odvozovány všechny ostatní“ s. 26 a „...z Boží svatosti lze odvodit další vlastnosti řazené do první skupiny Božích vlastností...“ s. 28) a prostredníctvom tohto atribútu (časť 5.4.1) spája formulu milosti a spravodlivosti (Ex 34,6-7) so sociálno-etickými normami sinajskej tradície, keďže „...formule milosti a spravedlnosti apelují na odpovědnost člověka a zároveň počítají s jeho svodobnou vůlí“ (s. 153). Sociálno-etické normy vidí v (1) ochrane ľudu, (2) úcte k ľudskému životu, (3) rodinných a kmeňových vzťahoch, (4) vnútornej ochrane rodiny a pokračovaní rodu, (5) solidarite so sociálne slabšími, (6) ochrane zdravia a majetku a (7) v kultických predpisoch ako súčasť sociálno-etických noriem (časti 5.4.2.1-5.4.2.7).

Na záver autorka znovu zdôrazňuje, že „...Boží vlastnosti zjevené v Ex 34,6-7, jsou motivačným základem imperativu sociálně etických norem společenství Božího lidu...“ (s. 191), a že „...na vznik a utváření formule měla největší vliv snaha vyložit Boží jméno (יְהוָה)“ (s. 193.) Božie atribúty (zjavené dialógom, nie odvodené z metafyziky) sú – opakuje – „...chápaný jako účinky Boží milosti a normy pro lidské chování“ (s. 194). Výsledným tvrdením je, že sinajská tradícia tvorí teologicky, právne aj eticky jednotný celok (s. 195).

2. HODNOTENIE FORMÁLNEJ STRÁNKY PRÁCE

Rozsah práce (244 s.) zodpovedá zvyčajným požiadavkám na rozsah doktorskej práce v humanitných vedách. V mojom výtlačku bol nedopatrením dvakrát zaviazaný záver práce, takže po strane 228 nasleduje znovu s. 191.

Grafická úprava je esteticky príjemná, nadpisy sú dobre odlišené, fonty vhodne vybraté, takže pomer medzi hebrejským, gréckym písmom a latinkou nepôsobí rušivo, ako sme na to boli zvyknutí z pred-počítačových čias. Pokiaľ som bol schopný overiť pravopis hebrejských textov (autorka občas cituje mimobiblické hebrejské texty bez vokalizácie), neobsahuje takmer žiadne chyby. Grécky preklad (LXX) je uvedený len párkrát, a tu je niekoľko drobných chýb, ktoré sa v rámci celku dajú prehliadnuť. (s. 88 chyba prídych na ἀγαπᾶν a na s. 132 je namiesto ἀλήθεια uvedené ἀλεθεια)

Použitie českého jazyka nemôžem dosť dobre zhodnotiť, keďže jeho gramatické a syntaktické pravidlá v potrebnej miere neovládam.

Práca má vyše tisíc podčiarových poznámok, no v tomto počte sú v značnej miere zastúpené aj odkazy na biblické citáty. Zoznam sekundárnej literatúry uvádza okolo 150 titulov, k čomu treba ešte pripočítať vyše 20 titulov literatúry encyklopedického a slovníkového typu (s. 230-240). Škoda, že zoznam sekundárnej literatúry neobsahuje viac titulov vydaných po roku 2000 (6) a len jeden odkaz na internetovú stránku. Podobne tu chýba viac odkazov na teologické, filozofické a prípadne lingvistické časopisy. Napriek tomu podľa môjho názoru práca v dostatočnej miere odráža súčasný stav teologického bádania v tejto oblasti.

3. HODNOTENIE OBSAHU PRÁCE

Zvolená téma týkajúca sa teologického opodstatnenia etických noriem je vždy aktuálna, keďže človek nábožný aj ne-nábožný má vždy sklon spoliehať sa na silu paragrafov (z toho vychádza známe konštatovanie, že čím je spoločnosť skazenejšia, tým viac má zákonov). Odkaz na motiváciu, ktorá je za normami zákona, má preto vždy význam nielen pre cirkev, ale je aj svedeckou výpoveďou pre ne-veriacich (*absit invidia*).

Autorka (v zhode s Lévinasom, ktorý tvrdí, že „viera očistená od mýtov, viera monoteistická, predpokladá metafyzický ateizmus“²) zamietá metafyzické odvodzovanie mravných noriem Tóry (s. 17) a namiesto metafyzických úvah používa paradigmu filozofie dialógu. (Např. Boží obraz v človeku je jeho schopnosť mať dialogický vzťah s Bohom – s. 22; určenie miesta nie je geografické, ale teologické – s. 70). Takáto interakcionistická interpretácia Starého zákona je moderný spôsob prístupu k týmto starovekým textom. Mojou otázkou v tejto súvislosti je: Ak používame myšlienkové nástroje interakcionistickej filozofie dialógu,³ ako to ovplyvní naše tradičné chápanie Božej svätosti, ktorá je vyhradená pre Boha (s. 22) a je tranzitívna (s. 12)? Myslím, že by autorka mohla pri obhajobe poukázať na odlišnosti medzi tradičným metafyzickým chápaním Božích atribútov a ich existenciálnou interpretáciou vo filozofii dialógu (ako „účinkov Božej milosti“) a či, a ako táto odlišnosť ovplyvňuje etickú motiváciu.

Rozbor formúl v kap. 3 používa postupy textovej, historickej, nábožensko-historickej ako aj kanonickej kritiky a skúma ich v užšom aj širšom kontexte. Vyrovnáva sa s wellhausenovskou tradíciou, čiastočne využíva jej výsledky, ale berie do úvahy aj ďalšie dôležité metódy skúmania, ktoré vznikli v dvadsiatom storočí. Bolo by vhodné doplniť vysvetlením, ako dochádza k bezprostrednému stretnutiu s „Ty“ u čitateľov, či poslucháčov týchto formúl (a tak k ich predpokladanej motivácii), keďže např. podľa Lévinasa nedochádza k poznaniu Boha prostredníctvom poznania atribútov Boha, ale je to korelatív spravodlivosti vykonanej ľuďom (*rendue aux hommes*).

Podrobná sémanticko-teologická analýza pojmov v štvrtej časti je veľmi dôsledná v skúmaní pojmov formuly aj v iných kontextoch. Zdá sa mi však, že nie všetky z uvádzaných použítí majú význam pre hlavnú tému práce, ktorou je formula Ex 34,6-7 v kontexte sinajských etických noriem. Preto podľa môjho názoru by táto časť mohla byť kratšia s väčším dôrazom na bezprostredný kontext analyzovanej formuly

V piatej časti dochádzame k vyústeniu skúmania formuly do aplikácie na etické normy sinajskej tradície. Je možné, že mám inú predstavu o metóde, ako použila autorka, ale čakal by som tu využitie jednotlivých hebrejských pojmov z kap. 4 (atribútov) v ich motivačnom účinku na špecifikované etické normy. Podobne si myslím, že by bolo potrebné presnejšie určiť, koho mali alebo majú Božie vlastnosti z Ex 34,6-7 motivovať. Sú to pôvodní poslucháči/čitelia Tóry, príslušníci židovského národa, alebo aj kresťania a všetci ľudia? Autorka niekedy hovorí o motivácii človeka a všetkých ľudí bez rozdielu (s. 153, 189), inokedy sa zdá, že predmetom je Izrael (s. 160, 166). (Pravdepodobne tu ide o Lévinasov prístup, ktorý považoval Izrael za reprezentanta celého ľudstva.) Autorka nazýva formulu podľa kresťanského úzu („formula milosti a spravodlivosti“), pričom na s. 48 uvádza, že „...tradiční židovské výklady... považujú veškeré členy formuly v Ex 34,6-7 za popis atributů Božího milosrdenství...“ Na obhajobe by bolo vhodné tieto drobné nezrovnalosti vysvetliť.

K použitiu pojmu „sociálna etika“ mám poznámku, že v práci sa toto označenie nepoužíva v zmysle definície, ktorá je uvedená na s. 149. Je pochopiteľné, že etické normy obsiahnuté v sinajskej tradícii majú sociálno-etický dopad, a nie je celkom možné stotožniť ich s individuálnou etikou, ale myslím, že takmer výlučné použitie tohto označenia na všetky etické normy nezodpovedá tejto Anzenbacherovej definícii sociálnej etiky.

4. ZÁVER

V uvedenej práci autorka prejavila široké znalosti exegetických metód, pevné uchopenie originálneho znenia biblického textu ako aj možností uplatnenia klasických aj moderných filozoficko-teologických interpretačných postupov. Práca pojednáva o veľmi aktuálnej

² LÉVINAS, E. *Totalité et Infini*, s. 75.

³ Podľa Lévinasa nielen človek je závislý na Bohu, ale aj Boh na človeku a podľa Bubera „Mein Du wirkt an mir, wie ich an im werke“ (Ich und Du, s. 9)

teologicko-etickéj téme, ktorá si v období globálneho terorizmu zasluhuje osobitnú pozornosť. Spojením kresťanského, tradične-židovského a moderného filozofického prístupu vytvorila dielo, ktoré má ambíciu stať sa trvalým príspevkom k skúmaniu v tejto vednej oblasti.

Kritické poznámky, ktoré som uviedol vyššie, nepovažujem za rozhodujúce, a po úspešnej obhajobe navrhujem udeliť titul ThD.

V Banskej Bystrici
28. 12. 2005

Pavel Hanes